

2 Sport – sociálně-kulturní fenomén

Sport, v souladu s hodnotovým zakotvením a směřováním soudobé postmoderní společnosti, je stále výrazněji spojován s komerčním sponzorským logem na drescích atletů, s arénami, které jsou svědky významných sportovních událostí, a s mediálním zpravodajstvím, které je zprostředkovává. Mediální společnosti vydávají obrovské finanční prostředky na vysílací práva, sportovní hvězdy jsou kupovány a prodávány za milionové částky, města a regiony investují obrovské finanční sumy k získání práv uspořádat globálně významné sportovní události, profesionální sportovní kluby hrají důležitou roli na burzovním trhu. Sport, jako významný sociálně-kulturní fenomén, se tak stává stále méně přehlédnutelnou součástí našich životů. A to jak na úrovni jeho stále sílící profesionalizace a spektakulární komercializace, tak v rovině každodenních volnočasových aktivit mas současníků.

Sport je přímo osudově provázán s kulturou dané společnosti. Je tak výrazem specifických představ, idejí, hodnot a perspektiv, prostřednictvím kterých lidé zaujmají svoje postavení ve světě, hledají své místo v něm, vysvětlují si jeho fungování, poměřují míru důležitosti věcí kolem sebe. Zvažují, co je a co není správné a přirozené, co je výhodné a nevýhodné, co může přinést materiální profit a co „pouze“ radost ze zdravého pohybu. *Kulturní ideologie* je tak systematickým světovým pohledem do světa každodenní logiky životů lidí ve společnosti. Je fenoménem měnícím se v souladu s dynamikou společenských změn na pozadí různosti skupinových a osobních zájmů a idejí. Proměňuje se v neustálém střetávání názorů na smysluplnost a schůdnosti cest společenského vývoje a krystalizace morálních postojů. Sama tato skutečnost uděluje sportu jeho *sociologickou relevanci*. Sport totiž tvoří soubor činností a situací, které buď přijímají, či zpochybňují konkrétní ideologii. Tak, jak je sport tvořen lidmi, tak se vyvíjí v širším kontextu dílčích idejí vztahujících se k tělesnosti a lidské přirozenosti, v rámci určitých forem mezilidských vztahů, na pozadí projevů lidských potencií a usilování, prostřednictvím výrazových prostředků mužnosti a ženskosti, v centru diskusí o faktorech důležitosti či pomíjivosti v našem životě.

Suma těchto myšlenkových nábojů a idejí je pak budována na perspektivách, ideálech a hodnotách dominantních mocenských skupin a jim také primárně slouží.

Sport se tak v postupném vývojovém procesu formoval i v souladu s danou logikou vztahů mezi pohlavími, tedy konkrétně vzato postavením mužů a žen v kontextu historických souvislostí vztahu společnosti a sportu. Právě tato skutečnost je zejména v anglosaském světě důležitým motivem na téma úlohy *mužnosti (masculinity)*, či snad lépe řečeno mužské dominance ve sportu, kde ženy tradičně zůstávají v řadě ohledů spíše v podřízeném postavení vůči mužům. Již samotný tento fakt se odráží – prostřednictvím dominantních kulturních idejí – v běžném slovníku označujícím hodnocení pohybových aktivit: Správně hrozený míč kvitujeme u dítěte pozitivně zbarveným hodnocením „hraje to jak chlap“, zatímco v opačném případě máme nejčastěji na jazyku pejorativní označení „hraje to jak holka“. Lidé tak v důsledku historicky zakotveného ideového a hodnotového soudu o pohybové dovednosti a sportovní zdatnosti přisuzují zpravidla mužům výkonově náročné sporty, které jsou

naopak pro „opravdové“ ženy shledávány jako spíše nepřírozené či nevhodné. I v tomto ohledu se však neustálý vývoj kulturní ideologie projevuje tím, že je zpochybňován tradiční pohled na přirozenost a ženskost na půdě sportu.

V obdobné míře to platí i o třídní, etnické či rasové logice ve sportu, kdy se zejména v naší současné pedagogické praxi má zato, že aktivní sport může být účinným výchovným nástrojem pro utváření pozitivních charakterových rysů. Vzdor skutečnosti, že sport je s dominantní kulturou a ideologickým systémem provázán v různých, mnohdy protichůdně působících vztazích a závislostech. Síla daného a z globálního pohledu rozrůzněného kulturního prostředí je natolik silná, že lze jen s velkými obtížemi jednoznačně zobecňovat zdroje, projevy a důsledky fungování sportu ve společnosti.

Sport je provázán s důležitými oblastmi života společnosti. Rodina tak mnohdy přizpůsobuje svůj životní rytmus tréninkovému a hracímu programu svých členů a sledování sportovních televizních událostí může naopak narušit či přímo rozvrátit rodinný život. A nebo společné sportování členů rodiny může vzájemně vztahy posílit a udělit jim novou, jinde a jinak netušenou socializační dimenzi. Vztah sportu a ekonomiky odráží rostoucí obrovský příliv peněz do vrcholového výkonnostního sportu zejména v bohatých zemích. Výstavba velkolepých sportovních arén, nemalé náklady na sportovní vybavu a výstroj, sportovní sponzoring, sportovní sázky a zejména obrovské a rostoucí příjmy sportovních hvězd jsou fenoménem neodmyslitelně náležejícím k realitě naší kulturní sféry. Nadnárodní korporace sponzorují olympijské hry ve snaze asociovat produkt jako kupř. Coca-Cola či Nike s konzumním stylem spotřební společnosti, kde sportovní podívaná funguje jako zábava a vzrušení a odbytová základna pro lepší prodej globálně distribuovaných výrobků. Stejně i svět sportu a masových médií umocňuje kulturně zakotvené a ideologicky zaměřené působení sportu jako formy zábavy a tvorby globálně přejímaných spotřebních hodnot.

Na půdě politiky pak sport mnohdy vyvolává asociace s pocity národního sebevědomí a státní identity, v mnoha zemích jsou pak sportovní úspěchy využívány či zneužívány ke zvýšení renomé v globálních politických vztazích. Sport hraje nezastupitelnou úlohu i na půdě výchovy a vzdělání, neboť se stal integrální součástí školního života pro stamiliony studentů v soudobém světě. A to jak v rámci výuky tělesné výchovy, tak na kolbištích středoškolských a vysokoškolských soutěží, přeborů a závodů.

Vzájemné vztahy sportu a náboženství upozorňují na mnohdy rozporuplný postoj jednotlivých náboženství k pohybovým aktivitám a sportu obecně, na úlohu církví při sponzorování sportovních aktivit či na mnohdy spornou deklarativní náboženskou motivaci vrcholných sportovních výkonů.

Kořeny prakticky zaměřených myšlenkových impulzů sociologie sportu zpravidla vycházejí z běžných každodenních potřeb sportu, nikoli z obecných teoretických východisek samotné sociologie. Sociologicky laděné práce tak vznikají zejména na půdě kinantropologie či kinesiologie (nauka zkoumající pohybové projevy člověka) či vědy o sportu, než na půdě sociologie. Pro českou vědu to platí snad dvojnásob. Ta, stejně jako anglosaská produkce, upřednostňuje spíše praktické výzkumné či vzdělávací projekty zaměřené na motorickou výuku, fyziologii cvičení a tělesný výkonnostní trénink před zkoumáním historických, sociálních či filosofických aspektů vztahu sportu a společnosti.

Badatelé spojení společným poutem k sociologii sportu se mnohdy liší jak v předmětném poli vědeckého zájmu, tak teoretickým přístupem ke zkoumané problematice a cíli, které svoji vědeckou činností sledují. Pokud vystupují jako vědeckí specialisté v oboru, mohou vyvolávat nevoli plynoucí z podezření ze zaprodanosti sociologie sportu zájmům bohatých a mocných. Tedy zejména těch, kteří ovládají vrcholový výkonnostní sport na půdě masové zábavy a ekonomického profitu. Většina světově proslulých sociologických prací se však sportem jako významným sociálním fenoménem zabývá z kritických pozic usilujících o zlepšení lidských dimenzí společenského klimatu pro rozvoj masového sportu přístupného v alternativních formách co největšímu počtu lidí bez rozdílu statusu, věku, pohlaví, etnické či rasové příslušnosti, světonázorové orientace a kulturní zakotvenosti.

Je však nepochybné, že výstavba myšlenkového potenciálu sociologie sportu náleží k neodmyslitelné výbavě našich znalostí o soudobém člověku, společnosti, světě. Již to přispívá k politické povaze sociologie sportu, která se podílí na utváření obecně přijímaných názorů na sport a jeho úlohu v životě jedince a společnosti na přelomu třetího tisíciletí. Tím také nezastupitelně rozšiřuje zorný úhel poučeného pohledu člověka na společnost, svět.

3 Konceptuální diskuze na téma sport

Stejně jako existuje široké spektrum badatelských pohledů na sport, tak i na půdě sociologie samotné fungující bohatá paleta teoretických přístupů přináší i různost samotného definičního vymezení *klíčové kategorie sport*.

Sport jako sociálně-kulturní fenomén je v sociologické literatuře často diskutován spíše jako intuitivní koncept, než pracovně jasně vymezený pojem. Vyplyvá to jednak z ne zcela ostře konturované teoreticko-metodologické zakotvenosti jednotlivých autorů, a dále i z faktu nesnadné teoretické uchopitelnosti kategorie sport: Jiný přístup lze očekávat při zkoumání sportu jako specifické formy pohybové aktivity a jiný od zkoumání sportu jako sociálně-ekonomického fenoménu vřazeného do řádu spletitých sociálních, kulturních, ekonomických a politických vazeb společnosti.

Sociologie sportu však nabízí řadu zajímavých příspěvků týkajících se praktických projevů fungování sportu a jeho provázanosti s daným kulturním prostředím. Významný český sociolog meziválečného období I. A. Bláha se ve své posmrtně vydaném souborném díle připojuje k vymezení sportu jako „mimopracovní činnosti, organizované a normované, pro technické umožnění nebo zlepšení cest, kterými lidé uspokojují své záliby“ (Bláha 1968, s. 362). Na stejném místě připomíná, že ve sportu lze spatřovat i ideu boje a násilí, jestliže jde o cílenou snahu prostřednictvím jistého výkonu překonat „určitý element“ jako kupř. vzdálenost, čas, překážku, hmotnou obtíž, zvíře, protivníka a i sebe samého. A vzápětí dodává: „Touto ideou bojové mužnosti liší se sport od pouhého výcviku, i od tělesné výchovy, jež je všestranná, metodická, postupná a nepřetržitá, tj. zaměřená na všestranný vývoj tělesný a spolu s ním – aspoň často – i duševní a mravní.“ V souladu se svojí sociologickou erudicí pak Bláha vymezuje sociální determinovanost sportu, a uvádí tak jeho funkce rekreační, výchovné, sociálně pacifikační a emancipační. Za připomenutí stojí i jeho názor, že „sport je nejjednodušší cestou k tomu, vybit smyslné touhy, které se nedají vždy sublimovat v duševní práci, nerealizovaná erotická napětí a přebytek sil. V této funkci sportu, uvolňující erotické napětí, jest snad vysvětlení té okolnosti, že dnešní mládež je méně erotická, než byla dřívější“ (Bláha 1968, s. 363).

Pozoruhodný vklad do diskuzí na téma sport můžeme zaznamenat u těch badatelů, kteří ve sportu jako sociálně-kulturním fenoménu nacházejí funkční podobnosti s *náboženstvím*. Jde opět zejména o soudobé americké sociology, kteří zpravidla reagují na proslulou studii M. Novaka „The Joy of Sports“ (Novak 1976). V ní se poprvé v sociologicko-teologických kruzích jasně prezentují extatické prvky sportu, který je nazírán jako vmlouvavé místo uctívání idolů, tak charakteristické pro moderní sport. Ve své novější práci Novak navazuje na kritiku tzv. občanského náboženství (R. N. Bellah) a zdůrazňuje, že Američané jsou obecně vzato nábožensky stimulovaní již sakrální povahou významných státních dokumentů jako je Ústava, Deklarace nezávislosti, Lincolnovy proslovy k lidu apod. (Sekot 1985, s. 327–332). Obsah pojmu sport se vztahuje přímo k pojmu náboženství, jestliže podobnost nachází jak ve schopnosti vyvolávat extatické nadšení, tak ve společných znacích obřadnosti a symbolice vyvěšování vlajek: Olympijské hry nejsou čistě sportovní záležitostí, ale rovněž i událostí náboženskou a politickou. Sport je tak úzce vztahován k náboženství

svými „přírodními impulzy“ náboženské povahy: touhou po svobodě, respektem k rituálům, nadšením pro symboliku významů a touze po dokonalosti: „Atlet může být pohanem, sport je však vždy svoji povahou náboženský“ (Novak 2000, s. 35–36). Sport je pak i institucionálně organizován a předváděn formálně obdobně jako náboženství. Oba sociální fenomény navíc spojuje imperativ naprostému obětování se a asketismu při dosahování cílů, respekt před mystériem vlastního těla a ducha, víra v sebeovládání, úcta k časoprostorové jedinečnosti soutěžní události, smysl pro osudovost, přátelství a přirozenost rytmu přírody. Novak se navíc domnívá, že sport s náboženstvím spojuje zaujetí pro rituály a symboliku roucha či vzrušivost emotivního pohnutí. O americkém baseballu, fotbalu a basketballu pak hovoří jako o „svatě trojici“. Přitom tato koncepce předpokládá, že sport je „mnohem vážnější než dramatické umění, protože stojí mnohem blíže prvopočátečním symbolům, metaforám, je mnohem hlouběji historicky zakořeněn a mnohem emotivně stimulativnější“ (Novak 2000, s. 38). Novak tedy, aniž by sport jednoznačně definičně precizoval, hledá jeho společné znaky s náboženstvím a vymezuje tak jisté charakteristické znaky sportu, které nabízejí specifický hlubší vhled do sféry jeho zdrojů, podstaty a funkcí. To ostatně není z teoreticko-metodologického hlediska na půdě sociologie sportu ničím neobvyklým: spíše než hledání přesně vymezeného konceptu je jejím cílem popis konkrétních projevů jeho fungování v daném referenčním rámci místa, času a konkrétní situace.

Novakova koncepce společných charakteristik náboženství a sportu bude jistě srozumitelnější tam, kde nechybí relevantní znalosti sociologie náboženství, která v anglosaském prostředí náleží k váženým oblastem badatelského zájmu. Proto nepřekvapuje stále oživaná diskuze na téma vzájemné provázanosti sportu a náboženství, která kupříkladu v úvahách o základních charakteristikách masových médií sehrává nezanedbatelnou úlohu. Někteří sociologové v této souvislosti popisují významné sportovní mediálně sledované události jako svoji podstatou náboženské slavnosti. Vysoce populární soutěž o nejlepší baseballový tým Super Bowl tak v praxi videlném sezónním cyklu reprezentuje typické znaky sociálního života, občanský videlný sezónní cyklus reprezentuje typické znaky sociálního života, občanský posiluje „náboženské mýty zbožštění národní nevinnosti“ (Price 2000, s. 15). Na jiném místě je praktické zkoumání vztahu náboženství a sportu fruktifikováno i v definičním vymezení sportu jako „neutilitární fyzické soutěže, svým původem kultovní povahy“, když se připomíná, že „v primitivních společnostech běh, skoky, hody, zápas a dokonce hra s míčem byly součástí náboženských rituálů a obřadů“ (Guttman 2000, s. 145). Na stejném místě se přímo hovoří o *náboženských sportech*, jejichž typickým představitelem byly údajně míčové hry Mayů a Aztéků. Dále se připomíná *De Coubertinovo* symbolizující pojem „religio athlete“ či francouzský titul pro monumentální film *Leni Riefenstahlové* o Olympiádě 1936 „Les Dieux du Stade“ (Bohové stadionu). Jinde se vzájemná provázanost sportu a náboženství nachází v společných principech postupující specializace, racionalizace, byrokratizace a kvantifikace (Hoffman 2000, s. 153). A opět v jiném kontextu se tvrdí, že „sport byl nevyhnutelnou součástí muži ovládaných církví“ a že „Ježíš Kristus se z učitele stal Kristem soupeřem“ a dále že „náboženská víra sportovcům pomáhá zdotat strach, slabost, propad výkonnosti a negativní postoje“ (Flake 2000, s. 162–168).

Zajímavou součástí diskuzí o povaze sportu v kontextu hledání paralel s náboženstvím je téma *rituálů*. Ty mohou být na půdě sportu typologicky členěny na iniciační (kupříkladu oholení nového člena týmu), přípravné (povzbuzování emoční připravenosti k bezprostřednímu sportovnímu výkonu) a ochranné (zaměřenost na důležité herní oblasti, kupř. systém zákazů týkajících se vstupu do oblastí herních autových čar). Nebezdůvodně již v titulu své monografie o fotbalu L. Bedřich specifikuje své téma označením „rituál moderní doby“ (Bedřich 2006). Systém tabuizovaného chování tak v souladu s těmito postřehy upozorňuje na další společné znaky sportu a náboženství (Womack 2000, s. 191–200). Rámec diskuzí na diskutované téma prostupuje i ojedinělá snaha překročit práh hledání společných znaků sportu a náboženství a vymezit nikoli sice explicitě definiční, ale jasnější specifickou ilustraci povahy samotného sportu: „Sport je výrazem imperativu rytířskosti, etickým kódem a estetickou normou, přitahujícím příslušníky všech tříd a vůbec všechny lidi. Sport je symbolem příměří v éře antagonismů a konfliktů, je božským působením cílícím k čestné soutěživosti a k respektu k přátelství. Sport je kulturou tím, že směřuje k ideálům krásy a posiluje možnosti seberealizace člověka“ (Aitken 2000, s. 241).

Diskuze o povaze sportu v kontextu konceptuálně podnětné rozpravy o jeho provázanosti s podstatou náboženství by zřejmě nebyla úplná bez prezentace názorů vysoce obecně uznávaného a respektovaného papeže *Jana Pavla II.* na toto téma. Před více jak dvěma desítkami let v athénské promluvě k atletům papež vyšel z důležitosti rekreačního sportu pro osobnostní rozvoj a zdůraznil *význam sportu* jako „zdroje fyzického blaha, nástroje dosahování optimální fyzické kondice“, když připomíná i relevantní „tržní konsekvence psychologického pocitu pohody“ vyplývajícího ze sportování (John Paul II. 1984, s. 3). Při jiné příležitosti zdůrazňuje následující vlastnosti sportu: „Sportovní soutěživost posiluje ty nejušlechtlejší vlastnosti člověka. Sportovci se na půdě sportu učí tajemství vlastního těla, jeho možností a mezí, pěstují vytrvalost, disciplínu, správné rozložení sil“ (John Paul II. 1982, s. 8). U příležitosti řady dalších veřejných vystoupení hlava katolické církve opakovaně zdůrazňovala pozitivní působení sportu směrem k posilování občanské solidarity, přátelských vazeb, duchu spolupráce a principů fair play. Sport tak vysloveně chápe jako dobrou základu pro plnohodnotný život, jako „tréninkovou bázi života ve světě“. Přitom je pochopitelné, že papež Jan Pavel II. nehoruje pro sport pouze z pozice imperativu všestranného rozvoje jedince a z pohledu jeho socializačních účinků, nýbrž zejména jako účinného nástroje budování harmonické společnosti a principů mírové koexistence: „Sport svým hodnotovým nábojem může jako významný nástroj posilování morální a duchovní úrovně člověka přispívat k budování spořádané, mírové a na výkon orientované společnosti“ (John Paul II. 1979, s. 16).

Spíše empirické zaměření současné sociologie sportu přináší i poměrnou okrajovost zájmu o hlubší konceptuální diskuze k pojmu sport. V jejím rámci se pak v česko-slovenském kontextu širšího rámce kinantropologických studií můžeme setkat se široce rozkročenou plejádou vymezení, reflektujících zpravidla konkrétní praktický zorný úhel badatelského pohledu. Počínaje vysloveně výchovnými důrazy (Alexyová, Rychtáriková, Rýgl), přes akcent na jeho empiricky uchopitelné znaky (Slepička, Slepičková, Leška, Medeková) až po zdůrazňování kulturologických

a lidských aspektů sportovních hodnot (Oborný, Peliš, Kuzma). Pro jedny tak může sport být „fyzickou aktivitou tvořící složku volného času a životního stylu“ (Bedřich 2006, s. 11), nebo „specifickou organizovanou pohybovou a soutěžní činností, zaměřenou na dosahování maximálních výkonů“ (Sýkora 1995, s. 40). Pro jiné znamená „jakoukoli pohybovou aktivitou, která má charakter hry (ať už zápasu se sebou samým či soutěžením s jinými), když se realizuje v rámci určených pravidel a zásad fair play“ (Kasa 2003, s. 76) či „svobodnou pohybovou aktivitu závodního typu, charakteristickou výkonovou motivací“ (Svatoň 2001, s. 55). Koncepte vycházející z pojetí sportu jako jednoho ze subsystémů tělesné kultury, pak poněkud nekonzistentně vidí ve sportu „rekreační fyzickou prováděnou i ve formě profese. Plní funkci zdravotní i relaxační, zahrnuje momenty soutěživosti, výkonu, regulované ventilace agrese, příslušnosti ke skupině. Je taktéž charakterizována jako pohybová činnost soutěžního charakteru, prováděná podle určitých pravidel“ (Hobza, Rektorič 2006, s. 9). Širší, obsahově pevně sevřenou a sociologicky nosnou definici nabízí ta, podle které se sportem rozumí „všechny pohybové činnosti, které ať již prostřednictvím organizované účasti, či nikoliv, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné a fyzické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledků v soutěžích na všech úrovních“ (Slepičková 2000, s. 22). Zde oceňujeme důraz na zdokonalování nejen tělesné, nýbrž i psychické kondice, jestliže dosahování výsledků je rozšířeno nad rámec cílené soutěživosti i o rekreační sport. Domníváme se totiž, že k symptomatickému výsledku, či jinak řečeno „výstupu sportu“, nepatří pouze vítězství a výkon, nýbrž (a to zejména) radost z pohybu, posílení zdraví a psychické odolnosti, harmonizující relaxace, příjemný pocit únavy kompenzující pracovní jednostrannost. Stejně i *Rada Evropy* ve své *Chartě sportu pro všechny* vymezuje kategorii sport jako „institucionalizované činnosti, jak striktně organizované a soutěživé, tak volnočasové, rekreační a estetické“ (Hargreaves 2003, s. 2).

V kontextu našich úvah se obsahově naplňuje i relevantní výraz *sportování* a pojem *pohybové aktivity* jako „pohybové činnosti člověka, prováděné rekreačně a prožitkově, které zpravidla nesměřují k závodní činnosti, ale k naplnění východisek zdravotně orientované zdatnosti a zdravého životního stylu.“ V logické návaznosti se pak pojmově vymezuje i souhrnná kategorie *sporty a pohybové aktivity*, které „jsou obsahem tělesné výchovy – vymezené kurikulárními projekty školního systému a občanských sdružení. Tvoří program pohybové rekreace občanských sdružení v komerčních institucích a v individuálních činnostech lidí. V biomedicínské oblasti jsou cíleným programem fyzioterapie a oblastí pohybových programů pro zdravotně postižené občany“ (Svatoň 2001, s. 55). Takto postavené rámcové vymezení sportu nachází správně svoji podstatu ve formě pohybové aktivity, když samotná míra přítomnosti či úsilí o dosahování sportovního výkonu specifikuje až konceptuálně významné přívrstky rekreační, výkonnostní a vrcholový sport. A to zejména celkovou motivaci, mírou angažovanosti a specializace.

V současnosti se tedy na půdě společenských věd při definování sportu objevují nejčastěji dva názorové proudy. První, typický zejména pro americkou sociologii, zpravidla z kritických pozic zdůrazňuje ty stránky sportu, které souvisejí s hrou,

soutěživostí a výkonem. Druhá koncepce chápe sport v širším pojetí i jako specifickou formu rekreace a kondiční pohybové aktivity. Tento názor, typický zpočátku spíše pro britské pojetí sportu, nachází stále širší podporu zejména tam, kde je sport chápán jako integrální součást kultury společnosti. *Evropská charta sportu* z roku 1992 tak sportem rozumí všechny formy pohybové činnosti, které prostřednictvím organizované i neorganizované účasti cílí ke zdokonalování tělesné a psychické kondice, rozvoji společenských vztahů či dosažení výsledku na všech soutěžních úrovních. V souladu s tímto pojetím také směřovaly i hlavní cíle projektu „Evropského roku výchovy prostřednictvím sportu 2004“, který v souladu se zásadou „v zdravém těle zdravý duch“ akcentoval podporu vědomí především mladých Evropanů o tom, že sport formuje nejen tělo a fyzickou kondici, ale pomáhá také poznávání a budování společenských vztahů, podporuje sociální integraci znevýhodněných skupin a menšin a vyzdvihuje roli dobrovolníků a amatérských sportovců v evropském sportovním dění. Upozorňuje i na palčivé problémy soudobého sportu, jako je kupříkladu „problém stále se snižující věkové hranice vstupu na profesionální dráhu“ (www.eyes-2004.info).

V rámci konceptuálních diskusí na téma sportu jistě nelze pominout i jeho vymezení z pohledu našeho *Velkého sociologického slovníku*, který připomíná etymologický původ pojmu sport jako odvozeninu od staroanglického *disport* – bavit, roznašet, či latinského *disportare* – rozptylovat, bavit se. Tím se připomíná původní zaměření sportu, ale v jistém smyslu jde i o význam, který je právě dnes svým komerčním cílením opět posilován. Za sport je zde považována „každá hra (buď zápasu se sebou samým, nebo závodu s jinými) a realizuje se v rámci přesně stanovených pravidel a zásad fair play“. Dále se zdůrazňuje vysoký stupeň organizovanosti, formalizace a profesionalismu. Správně se připomíná i hodnotový náboj sportu, tedy oblastí silně provázané na sféru životního stylu (Velký sociologický slovník 1996, II. díl, s. 1210). Naopak příliš úzké je vymezení sportu na stránkách *Webster's New Collegiate Dictionary*, který silně zjednodušeně vymezuje sport jako „tělesnou aktivitu provozovanou pro radost“.

Teoreticko-metodologická problematika vymezení sportu je mnohdy komplikována i otázkami povýtce praktické povahy. Můžeme si tak – jako badatelé či jako laici – položit otázky typu: Je možno pod kategorií sport subsumovat pohybově, technicky svoji zaměřeností tak odlišné pohybové aktivity, jako je kupříkladu kondiční jogging, rekreační jízda na kole, honitba, šipky, či automobilové soutěže a třeba potápění? Pro sociologii se za mnohdy spíše ryze teoretickými otázkami tohoto typu skrývá širší pozadí sociálních podmínek, organizačního zázemí a společenských a lidských důsledků takových aktivit, utvářejících v konečném důsledku naši pevnější pozici při vymezení kategorie sport. Přinejmenším jedno je jasné: sport je specifickou *lidskou aktivitou*, odlišnou od jiných činností, vyznačuje se i ozvláštňující sociální dynamikou a má svébytné sociální důsledky. Vzhledem ke skutečnosti, že jsme nakloněni spíše širšímu pojetí sportu ve smyslu systematických pohybových aktivit necílicích přímo a programově k dosažení výkonu, vítězství či odměně, chápeme konceptuálně sport jako *institucionalizovanou pohybovou aktivitu motivovanou zvýšením celkové kondice, osobním prožitkem či cíleným výsledkem nebo výkonem*. Nedílnou součástí tohoto vymezení je nejen její pohybová složka, nýbrž i důraz na její institucionální povahu, kdy

je zdůrazněno, že jde o *obecně praktikovaný* způsob jednání sloužící naplnění určité reálné či fiktivní potřeby. Nikoli tedy jakákoli pohybová aktivita, nýbrž ta, která je institucionálně charakterizována a vnímána jako sportovní.

Jedná se o pojmové vymezení, které je sice obsahově více méně běžné v sociologii používané, přitom však v sobě obsahuje možnost zjednodušujících krátkých spojení. Připomeňme dále, že anglický pojem *sport* se vztahuje k instituci jako kulturnímu rámci ve smyslu základních charakteristik „praktikovaného způsobu jednání“, zatímco v odborné anglosaské literatuře stále frekventovanější kategorie *sports* plurálem popisuje různé druhy sportu, sportovní odvětví či konkrétní sportovní organizace, tedy zahrnuje i specifické sportovní kluby, týmy, atlety a dále i oblast světa vyznavačů sportovního podívané.

Kategorie sport je mnohdy oprávněně vymezována i v kontextu vztažných, často nadřazených pojmů a významů, mezi které náleží *tělesná kultura*, tělesná výchova či sportovní aktivity. Sportu nadřazený pojem tělesná kultura se vztahuje k souboru činností, zacílených na udržování, předvádění a pěstování těla v rámci sportu, tělesné rekreace a cvičení. „Je vyjádřením sociokulturního systému, který jako výsledek činnosti, tvorby hodnot, vztahů a norem zabezpečuje specifickými tělocvičnými prostředky (tělesná cvičení) uspokojování zvláštních biologických i sociálních potřeb člověka v oblasti fyzického, a z něj vyplývajícího psychického a sociálního rozvoje, s cílem jeho socializace a kultivace. Objektem jeho působení je kulturní a společenský člověk jako plnohodnotný člen společnosti, jako součástí kultury a kulturního dědictví každého národa“ (Hodaň 2003, s. 19). Na jiném místě je tělesná kultura chápána jako „specializovaná forma pojmového označení pohybových aktivit konstituujících sport, tělesnou rekreaci a cvičení“ (Kirk 1999, s. 26). Z celospolečenského hlediska tělesná kultura zvyšuje připravenost k obraně, podporuje uplatnění odbornosti cvičitelů, trenérů a sportovních funkcionářů, vede k přízpůsobivosti v rámci kolektivu a celkově kultivuje lidskou osobnost (Čechák, Linhart 1986). Nověji lze na půdě filozofie sportu zaznamenat vymezení nové vědní disciplíny – *filozofické kinantropologie* – zkoumající „záměrné pohybové činnosti člověka“ (Jirásek 2005, s. 21), když je zároveň vyslovena nedůvěra ke kategorii sport, zužována v tomto kontextu pouze na vrcholový a výkonnostní sport. Správně se pak v reakci na tento názor připomíná, že sport konceptuálně zahrnuje i nesoutěžní rekreační formy pohybových aktivit, když navíc není zcela jasně vymezeno, na který pohyb se rámec filozofické kinantropologie zaměřuje (Šíp 2006, s. 19).

Ještě v polovině dvacátého století byl pojem tělesná kultura často vztahován k ilustraci životního stylu „naturalistů“, tedy dnešních vyznavačů nudismu, a dále těch, kteří se systematicky věnují pěstování a udržování sportovně vyhlížející „sexy“ postavy (Dutton 1996, s. 32). Dnes je tato kategorie zejména pedagogy z čistě praktického hlediska pojmově vztahována k vlastní aplikaci na půdě *tělesné výchovy*, tedy pěstování herních dovedností, týmových her a kondičních cvičení. Přitom jsme však stále častěji svědky bezradnosti ve věci vymezování a praktikování výchovných cílů tělesné výchovy zejména v rovině výchovně-vzdělávacích horizontů školy.

Je zřejmé, že lepšímu pochopení problematiky sportu náleží i jeho zpřesnění formou konkretizujících přívlastků: Počínaje vrcholovým organizovaným sportem, přes výkonnostní sport až po neorganizovaný rekreační či alternativní sport. Tím však konceptuální problémy zdaleka nekončí. Předně sport je *fyzická činnost* ve smyslu cílené *pohybové aktivity*. V tomto ohledu šachy nemusejí být z laického pohledu sportem (vzdor skutečnosti, že šachisté jsou vřazováni do žebříčků nejlépe placených sportovců světa, a byly jim udělovány tituly mistr sportu). Šachy jsou totiž spíše než cílenou pohybovou aktivitou systematickým poznávacím procesem. A můžeme postupovat – bez nároku na obecně přijatelné a přijímané řešení – dále: Je sportem kulečník, šipky, tanec, automobilismus? Odpovědi se běžným pohledem neodborníků zpravidla značně liší: Konečným arbitrem je zpravidla Mezinárodní olympijský výbor, a to v kontextu zvažování, které soutěžní aktivity mohou být v souladu s jejich povahou a globálním rozšířením vřazovány jako letní či zimní olympijské disciplíny. Extenzivní nárůst jednotlivých sportů v posledních letech jasně naznačuje i sílící možnou *relativizaci* pojmu sport, a to zjevně na pozadí institucionalizace, profesionalizace a globalizace dříve spíše lokálně či regionálně populárních sportovních aktivit.

I kategorie *sportovní aktivity* může svojí nejednoznačností a rozporuplností vyvolávat rozpaky – nejen na půdě společenské vědy. Vyjdeme-li totiž z principu, že sport je vždy soutěživou, kompetitivní aktivitou, pak si konceptuálně problém značně zužujeme, a tím i – do jisté míry – značně zjednodušíme. Zároveň si však vytváříme „úrodnou půdu“ pro řadu problémů nastolujících otázek typu: „Lze systematicky provozovanou cykloturistiku či přátelské zápasy v tenise považovat za sport?“ A nebo máme pro tyto pohybové aktivity vymezené „pouze“ označení rekreační sport? A je pak vůbec možné považovat za sport cokoli mimo rámec organizované soutěživosti? A logický sled otázek může pokračovat: „Kde jsou kategorie sport vymezené hranice soutěživé radosti z pohybu na jedné straně a vypjatého, jednostranně a zdraví ohrožujícího úsilí orientovaného utilitárně na vítězství a odměnu na druhé straně?“. Nebo si můžeme položit velice aktuální otázku: „Lze pod jeden konceptuální výměr vřadit zájmové alternativní pohybové aktivity a olympijské soutěže či profesionální fotbal a hokej?“ Logika diferenciací věku a zdravotního stavu pak může aktualizovat sumu rozporuplných otázek ponechaných často zcela bez odpovědi k další úvaze: „A co tělesná výchova na školách, hodnocené škálou standardizovaných známek, je sportem, či pouhou pohybovou aktivitou?“ A nebo: „Můžeme vesnický klukovský fotbal, postrádající sice jakoukoli motivaci odměny, ale o to silnější impulzy radosti ze hry, nazvat sportem, či jen hrou?“ A dále: „Je jakákoli hra opřená o pravidla a spojená s pohybovými aktivitami sportem?“

Sportovní hru pak můžeme charakterizovat jako „soutěživou činnost dvou soupeřů v jednotném prostoru a čase, soupeřů, kteří dle institucionálně schválených pravidel usilují o prokázání vlastní převahy lepším ovládním společného předmětu“ (Bedřich 2006, s. 12). K hlavním mezníkům vzniku sportovních her patří písemné základy herních pravidel, vznik prvních sportovních klubů a jejich asociací a organizace pravidelných soutěží. Klíčovou úlohu zde sehrává existence řídicí instituce (asociace, federace, unie), zajišťující na určitém organizačním stupni konkrétní *soutěže* (mistrovství světa, národní ligy, poháry apod.). K multisportovním institucím patří kupř. Mezinárodní olympijský výbor.

Terminologicky sport vyplýval z různých „taškařic“ provozovaných pod širým nebem, jako byly lov, myslivost a ptáčnictví, dostihy, tělesná cvičení a hry. Postupem času se na tyto činnosti nabalovaly i činnosti typu běh o závod, plavání, veslování, plachtění, zápasy, boxing, jezdeckví, lukostřelba, šerm atd. Sport je svým záběrem diferencován podle řady vzájemně se prostupujících kritérií, na základě kterých pak, vyjádřeno běžnou terminologií, máme před sebou sport:

- rekreační, výkonnostní, vrcholový, elitní
- soutěžní, nesoutěžní
- masový, alternativní
- divácky populární, stojící na okraji diváckého zájmu
- silně či slabě medializovaný
- mužský či ženský
- prestižní či neprestižní
- vysoce materiálně výnosný či nevýnosný
- profesionální, amatérský, poloprofesionální
- individuální, týmový
- olympijský, neolympijský
- silový, vytrvalostní
- kontaktní, branný, technický
- intelektuální, silový
- dlouhodobě či časově omezeně pěstovaný atp.

Novější česká odborná literatura se specifickým výměrem opírá i o zajímavou *psychologickou typologii*, kterou počátkem sedmdesátých let prezentoval Miroslav Kodým a která kategorizuje sporty:

1. *senzoricko-koncentrační* (biaton, šipky, šachy, střelba, lukostřelba, kuželky, metaná, windsurfing, jachting, agility),
2. *funkčně-mobilizační* (atletika, cyklistika, plavání, veslování, chůze, jogging, běh na lyžích, jízda na koni, vysokohorská turistika, rychlobruslení, koloběžka, kolečkové brusle),
3. *esteticko-koordinační* (aerobic, rock'n'roll, gymnastika, akvabely, snowboarding, skoky do vody, drezúra koňů, skateboard, krasobruslení, lyžování na boulicích, vodáctví, skoky na trampolíně, akrobatické lyžování),
4. *rizikové* (sjezdové lyžování, ski-alpinismus, horolezectví, potápění, automobilismus, letectví),
5. *heuristicko-individuální* (badminton, tenis, stolní tenis, box, karate, úpoly, ju-jitsu, šerm, kolová, squash),
6. *heuristicko-kolektivní* (baseball, basketbal, fotbal, házená, volejbal, futsal, florbal, pozemní hokej, ragby, ringo, vodní pólo) (Vaněk et al. 1988, s. 16–19).

Je zřejmé, že jednotlivé dílčí kategorie sportu mají své vysoce specifické relativizované vlastnosti a jsou dále vymezovány pravidly, která vznikala a upravovala se po celou dobu vlastního historického vývoje. I povaha *soutěživosti* má svá jedinečná specifika. Kupříkladu ve sportovní gymnastice, krasobruslení, skocích do vody, vzpírání, letecké či nověji lyžařské akrobacii, jedinec bojuje sám. Boj se soupeřem je nepřímým (a tedy případně i zpochybnitelným) soubojem prostřednictvím bodování. Běžecké disciplíny, plavání, sport, tenis či volejbal pak tvoří disciplíny, kdy jedinci bojují proti sobě, ale jsou od sebe odděleni. V boxu, zápase, rugby či ledním hokeji však borci stojí *proti sobě* v bezprostředním kontaktním styku.

Instituce, soutěživost, fyzické dovednosti, motivace, odměna, to vše jsou kategorie relativizované růzností dynamiky sociálního prostředí. Soutěživost tak má nesporné odlišné charakteristiky a konotace v různých sportech, kulturách či prostředích. Může nabývat forem kooperativních a nebo může být vyhocena do podoby nekompromisního cíleného individualismu. Jinak se projevuje v individuálních sportech a odlišnou podobu nabývá v rámci týmových strategií. Má odlišné projevy v mužských a ženských disciplínách. A tyto projevy jsou odlišně hodnoceny v různém kulturním prostředí a při různých sportovních událostech. Rukou vstřelená branka rozhodující o získání světového titulu ve fotbale má jistě i jiné sociální, politické a morální motivy a důsledky, než stejný čin na školním hřišti.

Sport je nesporně pohybovou aktivitou. Může vyvolat, jak jsme naznačili, konceptuální důraz na princip soutěživosti. I vymezení sportu prostřednictvím kategorie *institucionalizace* může navodit rozpaky a nejasnosti a vyžaduje si tak konceptuální zpřesnění. Předně, institucionalizace je procesem standardizace chování ve smyslu obecně praktikovaného způsobu jednání sloužícího naplnění určité reálné nebo fiktivní potřeby. Tedy jednoduše řečeno jde o způsob či princip, jakým lidé v dané kultuře dělají určitou věc. V tomto smyslu sport je skutečně institucionalizovanou aktivitou již tím, že kulturní zakotveností praktikuje určitou činnost. Problém však může nastat, když hovoříme o sportu ve smyslu organizované činnosti. Organizace, jako společenská skupina vytvořená k dosažení určitého cíle, je i na půdě zejména vrcholového sportu nezbytným konkrétním typem vztahů, který se mezi lidmi ustanovil v průběhu řešení problémů (Keller 1996). Když hovoříme o sportu jako institucionalizované soutěživé aktivitě, pak máme na mysli obecně praktikovaný způsob cíleného jednání, nikoli organizovanou činnost ve smyslu konkrétního typu formální společenské skupiny. Rekreační a nebo kupříkladu alternativní sport tak jsou nesporně institucionalizovanými obecně praktikovanými, nikoli však nezbytně nutně organizovanými činnostmi, protože neobsahují nutnost formálního cíleného jednání. Naopak vrcholový sport si pak bez organizačního rámce umíme dnes, kupříkladu jako soukromě a bez jakékoli metodické či materiální podpory trénujícího olympionika, jen ztěžít představit.

Nesporný proces postupné institucionalizace a organizace sportu dnes zahrnuje zejména standardizovaná herní pravidla, organizace dohlížející a řešící důsledky jejich porušování, sílíci *technické aspekty racionalizovaného tréninku a formalizaci výuky* herních dovedností (Coakley 2001, s. 21).

Definiční vymezení sportu dále obsahuje charakteristiku osobního prožitku a vnější odměny. To v praxi znamená, že někteří sportující jsou motivováni kombinací obou těchto stránek. První se opírá o vnitřní uspokojení spojené se spontaneitou a čistou radostí z pohybu, druhé naopak vnějším uspokojením cílí k veřejnému předvedení pohybových dovedností a získání obdivu, popularity, statusu či materiální odměny. Z tohoto pohledu můžeme na půdě sportu odlišit hru vyvolávající expresivní činnost, která může být spontánní či zformalizovaná pevnými pravidly: Spontánní pobíhání dětí či živelné házení míčem a nebo organizovaný fotbalový zápas vyvolávají odlišný projev osobního prožitku a radosti ze hry s různou úrovní sociálních účinků.

Dramatická podívaná – tak často divácky preferovaná složka sportu – je primárně zaměřena na pobavení diváků. Krajním příkladem může být u nás spíše nepřilísný známý a rozšířený (nikoli ke škodě věci sportu) wrestling, tedy pečlivě, krajně účelově inscenovaný zápas, kdy jak jeho průběh, tak výsledek míří k pobavení akčního násilí lačného diváka. I zde je však třeba rozlišit typ programově zábavní formy fyzické aktivity od té, která je charakteristická pro standardní sportovní výkonnostní podívanou. Sport v sobě obsahuje kombinaci hry i dramatické podívané ve smyslu vnitřního požitku a prožitku a touhy předvést sportovní dovednost a zdatnost a úsilí udržet nezbytnou míru vyváženosti těchto faktorů a odlišit se tak od „pouhé“ hry či „pouhé“ dramatické podívané. Důležitou úlohu zde sehrává i míra účelovosti organizovanosti a choreografického uspořádání pohybových aktivit. V této souvislosti se připomíná i ve sportu fungující „kult hrdiny“ jako bytosti, která „prokázala svoji nepřemožitelnost ruku v ruce se schopností se přemáhat“ (Pelíš 2003, s. 143).

Sport stále silněji absorbuje ty, kteří se na něm podílejí, aniž by sami sportovali, a kteří na jeho půdě „pouze“ dosahují své parciální cíle. Současný sport, jako organizačně složitý sociální fenomén, integruje v sobě totiž řadu prvků, znaků a činností, na kterých se podílejí subjekty z různých oblastí lidských činností, jejichž cíle mohou být diametrálně odlišné od vlastních sportovních aktivit. Jde o podnikatele, manažery, politiky, právníky a zejména členy různých „realizačních týmů“, kteří jsou do značné míry závislí na sportovním úspěchu jednotlivých sportovců či družstev či ligových soutěží a sportovních událostí. Ve světě racionalizace řízení jde nepochybně o nevyhnutelný jev, jeho důsledky ve sféře kultivace hodnotového světa sportu a samotných sportovců však budou patřit k trvalým kontroverzním tématům zejména vrcholového elitního sportu.

Sport jako svébytná sociologická kategorie je v centru pozornosti i z hlediska hodnotového nazírání soudobé společnosti, akcentující *autonomii* jako nedílnou výbavu jak osobnosti, tak společnosti. Moderní jedinec je totiž nemyslitelný bez toho, aby byl obdařen vysokou mírou osobní autonomie, stejně jako moderní společnost považuje autonomii – zpravidla i právně kodifikovanou – za svůj nezastupitelný prvek svého fungování. Hovoří se tak kupř. o „svobod vědeckého bádání“ či o „nezávislosti práva“. Sport pak, jako subsystém moderní společnosti, stejně jako právo, věda či ekonomie, proklamuje svoji autonomii. Přitom však nesmíme ztrácet ze zřetele existenci dvou hodnotově odlišných subsystémů sportu: vrcholový versus volnočasový.

Hledisko sociologických teorií sociální diferenciacie (Durkheim, Weber, Parsons) vyústuje v hodnocení moderního sportu jako specifického *subsystému moderní společnosti* se všemi znaky funkční diferenciacie. Přitom se správně připomíná, že moderní společnost sestává z tuctu subsystémů charakterizovaných tzv. binárním kódem (Schimank 2005, s. 14). Věda tak pracuje v dimenzích kódu „pravda versus nepravda“, právní systém se opírá o hodnocení v dimenzích „legální versus nelegální“ a pro moderní sport je pak charakteristický relevantní kód „vítězství versus prohra“: Hodnocení sportovních aktivit v těchto dimenzích je zpravidla základem úhlu pohledu na sport.

Prakticky zakotvené úsilí odlišit sociologicky sportovní aktivity od ostatních lidských činností zde však může narážet i na situace, kdy lidé v důsledku naprosté absence zdrojů a organizačního rámce provádění sportovních pohybových aktivit postrádají i jakýkoli motiv pro jejich sportovní soutěživost. V praxi je tak fakticky relativně málo těch, kteří mají předpoklady, motivy, prostředky a touhu organizovat sportovní aktivity na soutěžní výkonnostní úrovni. Právě tato určitá kvantitativní výjimečnost a kvalitativní impozantnost může vést ke všeobecně rozšířenému pocitu, že ti, kteří nemají prostředky, čas či motiv pro sportovní soutěživé aktivity, jsou sportovní veřejností odsunutí na okraj společenského zájmu.

Problematická definice sportu přivádí řadu badatelů k otázkám týkajícím se postavení sportu v konkrétním společenském prostředí. Nastoluje se tak nevyhnutelnost vymezit ty činnosti, které jsou v dané společnosti či kulturním prostředí pokládány za sportovní a určení těch sportů, které mají ve společnosti největší podporu a popularitu. To však přináší nebezpečí relativizace jakýchkoli definičních přístupů. Již základní otázka „Co je sport“ evokuje nejednoznačnost úvah odpovědí: „To záleží na tom, kdo, kdy a kde se táže“. Lze argumentovat, že v kulturním prostředí kooperativních vztahů může idea soutěživosti mít negativní nádechy, zatímco v prostředí dynamické konkurence a důrazu na výkon lze každou pohybovou a herní aktivitu bez vítěze považovat za zbytečnou. Konkrétně vzato představa a vymezení sportu anglické společnosti konce devatenáctého století byly jistě naprosto zásadně odlišné od pojetí sportu v soudobých Spojených státech amerických. Dnešní sportovní trenéři či manažeři by kupříkladu ve fotbalu počátku minulého století neshledávali téměř žádný z charakteristických znaků dnešního soutěžního sportu: Systematické vědecky řízené tréninkové metody, čistý profesionalismus, regenerační a rehabilitační péče, přísná herní pravidla, ligová organizovanost, nezměrná účelová vůle vítězit, dosahovat rekordní úspěchy, stát se národními celebritami, být na vrcholu bohatství a prestiže. A nemusíme pro srovnání chodit daleko – jak prostorově, tak z historického hlediska. Stačí pozorně vyslechnout zdokumentované sportovní vzpomínky legend české lehké atletiky, manželů Zátokových, a je naprosto zřetelné znát zásadní rozdíl mikrosvětů olympijského sportu před půl stoletím a dnes. Novoroční televizní půlnoční blahopřání paní *Dany Zátokové* v prvních minutách roku 2003 pak navíc silně připomenulo i hodnotovou propast mezi těmito obdobími ve vývoji vrcholového sportu. Mezi světy, kde jednomu dominovalo sportovní nadšení provázané s rostoucí popularitou masového sportu, a druhému, kde sport je utilitárním prostředkem dosažení běžně nedostížitelné po-

zice na olympu bohatství, obdivu a mediální slávy. Světem, ve kterém vrcholová sportovní aktivita postupně přerůstá do sféry show businessu či do hájemství mediální masové kultury cílící primárně k atraktivitě diváckého zážitku.

Za sto let možná virtuální sportovní odborníci budou hodnotit naši dnešní sportovní scénu jako přeorganizovanou a jednostranně zaměřenou na výkon na úkor masových zájmů a fantazie. Doufejme, že očekávaný virtuální svět představ ponechá dostatečný prostor i pro všestranný duševní a fyzický rozvoj jedince.

Jednotlivé aspekty sportovních aktivit se v prostoru a času mění. Jakou roli kupříkladu sehrává vztah masové základny sportovních aktivit a prestiž příslušné sportovní disciplíny? Zřejmě bychom zde museli jít dále do hloubky, až do sféry systému a motivů sponzorování a financování a znovu nastolit otázku kulturních kontextů fungování sportu. Tím však opakovaně reprodukuje nejednoznačnost možných odpovědí a nemožnost univerzálně platných závěrů. Ze sociologického hlediska mezi tyto otázky patří i diskuse o významu pohybových dovedností, poměrování smysluplnosti emočního uspokojení a soutěžního úspěchu, jeho vymezení vzhledem k míře a oprávněnosti vnějších odměn, zvažování limitů vytužených rekordů a vítězství.

Neméně aktuální je pak posouzení kritérií sportovního mistrovství v rozporuplných hodnotících kategoriích individualismu, jednostrannosti, agresivity, dominance a asertivity na jedné straně a vzájemnosti, kooperace a všestrannosti na druhé straně. V centru vysoce strukturované a vnitřně sociálně, etnicky a rasově silně diferencované americké sportovní scény jsou pak často frekventovány otázky vztahující se k rovnosti sportovní účasti mezi skupinami podle pohlaví, věku, společenské pozice, třídní příslušnosti, barvě kůže a etnického původu. Nově se kupením kulturně-spoločenských problémů aktualizuje kupříkladu i problematika sportovní účasti tělesně postižených, sexuálních menšin, seniorů a pracovní právní otázky profesionálního sportu, či opakovaně veřejně diskutované nejasnosti kolem financování jednotlivých oblastí sportu.

Již samotná suma těchto problémů jasně naznačuje, že sport je významným sociálním fenoménem nabývajícím v různých kulturních kontextech rozličných forem. To pak znamená, že sport reflektuje i relevantní hodnotové dimenze sociálního života a ilustruje časoprostorové proměny společnosti, jejíž součástí sport je.

4 Teoretická východiska sociologie sportu

Zamyslíme-li se nad známějšími výroky „lidí ze světa sportu“, pak můžeme být přímo ohromeni jejich názorovou rozporuplností a hodnotovou odlišností. Kriticky zaměřený žurnalista může v důsledku dlouhodobých zkušeností s vrcholovým elitním sportem spatřovat ve sportu arénu nelitostného boje „rasy proti rase, mužů proti ženám, města proto městu, třídy proti třídě a trenéra proti hráči“, zatímco jiný analytik vidí jediný prostředek nápravy dnešního fragmentárního světa právě v globalizačních účincích sportu prostřednictvím jeho schopnosti vyvolávat „nadšení sblížující národy a spojující třídy, rasy a skupiny podle pohlaví“. Jinde se vyvíjí soudobému komerčně zaměřenému sportu jeho ryze „antirevoluční podstata“ (Coakley 2001, s. 30). Již zde je zřejmé, že názory na sport jako sociální jev se různí, a to v souladu s daným sociálním a kulturním kontextem a osobním zaujetím hodnotících. Společenská věda tak teorií sportu krystalizovala v postupném procesu deskripce, reflexe a analýz, v procesu kladení a zodpovídání otázek vztahujících se ke vztahu společnosti a sportu. A právě existující rozrůzněnost teoretických koncepcí sportu je výrazem (a zároveň důkazem) rozrůzněnosti a komplexnosti samotného sociálního života, odrazem historického, tedy kulturního, sociálního a ekonomického vývoje společnosti.

Hodnotové nazírání na fenomén sportu je nesporně provázáno s kulturními důrazy místa a času jeho existence. Nepřekvapuje proto, že se může stát i součástí kritických pohledů na společnost. Šířavý kritik průmyslové společnosti konce 19. století, americký ekonom a sociolog Thorstein Veblen tak v rámci analýzy podstatných rysů tzv. *zahálčivé třídy*, tyjící z bezpracného zisku a vyznačující se okázalou zahálkou a okázalou spotřebou, vymezuje sportovní činnosti jako „úctyhodné činnosti, již nám kořistnická kultura předala jakožto nejvyšší formu každodenní zahálky“. Na stejném místě dovozuje: „Sporty vyhovují jak požadavku zásadní zbytečnosti, tak požadavku efektní hry na účel. Kromě toho poskytují široký prostor k soupeření, což jejich atraktivitu ještě zvyšuje“ (Veblen 1999, s. 198). Z našeho dnešního pohledu přinejmenším zjednodušující pohled na funkční výměr a hodnotovou zakotvenost sportu a sportování pak před více jak sto lety přiřadil k základním charakteristikám sportovního života „agresivitu a přichylnost ke klanu“ (jako prý případnější označení sebedůvěry a kamarádství). Cílená kritika amerických a britských vyšších společenských tříd konce předminulého století, tvořící hodnotové jádro tzv. *gentlemanského sportu* „vyvolených“, pak v logice věci shrnuje, že „záliba v atletických sportech – nejenom v podobě přímého praktikování, ale také v podobě obdivu a morální podpory – je víceméně jasnou charakteristikou zahálčivé třídy a rysem, který tato třída sdílí s galerkou z nižších vrstev a vůbec se všemi atavistickými živly bez ohledu na třídní příslušnost, u nichž převládají kořistnické sklony“. I naše nazírání na soudobou povahu masového volnočasového kondičního sportu je pak značně vzdáleno citované kritické koncepci, vycházející z přesvědčení, že „záliba ve sportech síce průměrnému příslušníkovi produktivních tříd není cizí a vlastně se vyskytuje u pozoruhodně vysokého počtu prostých lidí, přesto má ale i u nich povahu jakési reminiscence, která je zábavná jako příležitostný zájem, nikoli povahu životního trvalého